บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทที่สองนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกกล่าวถึงความหมายระดับคำและความหมายในบริบท ส่วนที่สองกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ภาษา ได้แก่ เพศและภาษาแม่ และส่วนที่สามกล่าวถึงผลการศึกษาการใช้ภาษาเพื่อการตำหนิในสังคมไทย โดยมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

การศึกษาเกี่ยวกับความหมาย

การศึกษาเรื่อง “ความหมาย” ได้แบ่งออกเป็นสองลักษณะ ได้แก่ ความหมายระดับคำและความหมายในบริบท ความหมายระดับคำ หมายถึง ความหมายที่เป็นคุณสมบัติประจำคำ ส่วนความหมายในบริบท หมายถึง ความหมายที่สัมพันธ์กับเจตนาของผู้พูดและความเข้าใจของผู้ฟัง การศึกษาความความหมายระดับคำเป็นการศึกษาที่เรียกว่า อรรถศาสตร์ (Semantics) และการศึกษาความหมายในบริบทเรียกว่า วัจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics)

ความหมายระดับคำ

“อรรถศาสตร์” เป็นสาขาหนึ่งของภาษาศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย กล่าวคือ เป็นการศึกษาแนวคิดเรื่องการสื่อความหมายในภาษา ภาษาสื่อความหมายได้อย่างไร และมีความหมายอะไรบ้างที่ภาษาสื่อออกมา การสื่อความหมายของภาษาในระดับต่างๆ อรรถศาสตร์ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจเรื่องความหมายในภาษาได้ดียิ่งขึ้น (สุริยา รัตนกุล, 2544 : 1)

Prince of Songkla University Pattani Campus

ปัญหาประการหนึ่งในการศึกษาทางอรรถศาสตร์ คือ ความหมายที่เกิดขึ้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามผู้ใช้ได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้พูด ผู้ฟัง หรือบริบท เพราะความหมายตามความเข้าใจของแต่ละบุคคลแตกต่างกันได้ เช่นเดียวกับการตีความทางวรรณคดีที่แต่ละบุคคลตีความแตกต่างกันไปตามการรับรู้และประสบการณ์ของตน ดังนั้นความหมายของภาษาที่แท้จริงอาจไม่ได้อยู่ที่ความหมายระดับคำเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับความหมายในบริบทด้วย

ความหมายในบริบท

ในทรรศนะของนักวัจนปฏิบัติศาสตร์ จุดประสงค์ของการศึกษาความหมายในบริบทไม่ได้อยู่ที่การตัดสินข้อจริงเท็จจากคำหรือข้อความที่อ้างถึงโลกแห่งความเป็นจริง การศึกษาทางวัจนปฏิบัติศาสตร์จะวิเคราะห์ถ้อยคำ (utterance) เพื่อทำความเข้าใจเจตนาของผู้พูด ดังนั้นศาสตร์นี้จะมุ่งเน้นการตีความที่สัมพันธ์กับการใช้หรือบริบท (กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช, 2551 : 5) เช่น คำว่า “แม่เสือ” หากพิจารณาความหมายประจำรูปคำ หมายถึงแม่ของสัตว์ชนิดหนึ่ง แต่หากชายคนหนึ่งกล่าวว่า “ตอนนี้แม่เสือบ้านผมกำลังอยู่ในโรงพยาบาล” ความหมายของแม่เสือในที่นี้หมายถึง “ภรรยา” ความหมายใหม่นี้เป็นความหมายที่ผู้พูดเป็นผู้กำหนด ถ้าผู้ฟังเข้าใจตรงกันก็จะเข้าใจความหมายในบริบทนี้ซึ่งต่างไปจากความหมายประจำรูปคำ และความหมายในบริบทนี้หากใช้บ่อยๆ ก็จะเป็นที่รับรู้กัน เช่น การใช้รูปประโยคคำถามเป็นคำทักทาย ได้แก่ “ไปไหนมาคะ” หรือ “มาแต่เช้าเลยหรือ” การกล่าวเช่นนี้ผู้พูดภาษาไทยทุกคนทราบดีว่าข้อความดังกล่าวมีความหมายใหม่ในบริบทของการทักทาย แม้ว่าจะมีรูปประโยคเป็นคำถามก็ตาม ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความหมายที่แท้จริงขึ้นอยู่กับบริบทในการสื่อสาร ดังนั้น วัจนปฏิบัติศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับความหมายในบริบทต่างๆ ได้

การศึกษาภาษาในสมัยหนึ่งมุ่งศึกษาเพียงสามัตถิยะภาษา (competence) ซึ่งเป็นความรู้ที่สมาชิกในสังคมมีเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางภาษา นักวัจนปฏิบัติศาสตร์เห็นว่าการศึกษาข้างต้นเป็นการละเลยการใช้ภาษาอันเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน และไม่สามารถศึกษาได้ตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การศึกษาภาษาจึงติดกับรูปภาษาไม่ว่ารูปภาษา

Prince of Songkla University Pattani Campus

ที่จะศึกษาเป็น เสียง คำ หรือประโยค ในเวลาต่อมา มีการนำเสนอแนวคิดใหม่ว่าการใช้ภาษาไม่ใช่ลักษณะเฉพาะบุคคลที่ขาดระบบและอธิบายไม่ได้ แต่การใช้ภาษามีแบบแผนที่กำหนดขึ้นโดยปัจจัยทางสังคม แนวคิดนี้ได้รับความสนใจและแสดงให้เห็นผลการศึกษาที่เด่นชัดกว่างานของนักภาษาศาสตร์ยุคก่อน โดยมีวิลเลี่ยม ลาบอฟ (William Labov) เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดดังกล่าว (กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช, 2551 : 1)

ในปี ค.ศ. 1970 นักภาษาศาสตร์เริ่มสนใจศึกษาภาษาโดยให้ความสำคัญเรื่องการใช้ภาษา โดยไม่ได้คำนึงว่าการใช้ภาษานั้นจะถูกไวยากรณ์หรือไม่ ต่อมาการศึกษาลักษณะนี้เป็นที่รู้จักกันในนาม วัจนปฏิบัติศาสตร์ โดยเน้นที่บริบทของการตีความ มีผู้กล่าวว่า “วัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่พยายามจะเอาชนะการศึกษาภาษาในวงจำกัดที่มองว่าภาษาเป็นระบบปิดและสามารถวิเคราะห์ได้ภายในตัวมันเองและเพื่อตัวมันเอง” (Nerich & Clark, 1994 อ้างถึงใน กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช, 2551 : 2)

แนวคิดเรื่องวัจนกรรม (speech act) เป็นแนวคิดแรกๆ ของวัจนปฏิบัติศาสตร์ แนวคิดนี้เริ่มต้นจากออสตินได้เสนอว่าการกล่าวถ้อยคำใดๆ ออกมานั้น คำพูดสามารถทำให้เกิดการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพราะขณะกล่าวถ้อยคำใดถ้อยคำหนึ่งออกมานั้นผู้พูดได้แสดงเจตนาอะไรบางอย่างออกมาด้วย ดังนั้นเมื่อกล่าวถ้อยคำหนึ่งๆ แล้วจะมีการกระทำ 3 อย่างเกิดขึ้น ได้แก่ 1) วัจนกรรมตรงตามคำ (locutionary act) ที่ผู้พูดเปล่งออกมา 2) วัจนกรรมปฏิบัติ (illocutionary act) หรือความตั้งใจของผู้พูดถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของวัจนกรรม 3) ผลวัจนกรรม (perlocutionary act) หรือผลจากการกล่าวถ้อยคำที่ผู้พูดต้องการจะให้เกิดขึ้น บางครั้งผลลัพธ์ที่ได้จากถ้อยคำหนึ่งๆ อาจจะไม่สัมพันธ์กับเจตนาของผู้พูดก็ได้

ออสติน Austin (1962) อ้างถึงใน กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช (2551 : 96 - 97) กล่าวว่า ถ้อยคำที่เป็นวัจนกรรมได้นั้นต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่เหมาะสม (felicity conditions) โดยประกอบด้วยเนื้อหาดังต่อไปนี้ 1) กระบวนการต้องมีแบบแผนและเป็นที่ยอมรับในสังคม สถานการณ์การพูดและบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการที่เหมาะสม 2) กระบวนการต้องมีขั้นตอนที่ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ รวมทั้งคำพูดที่ใช้ต้องอยู่ในระยะเวลาที่

Prince of Songkla University Pattani Campus

เหมาะสมด้วย 3) บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการต้องมีความมั่นใจต่อสิ่งที่กล่าวออกมาและเมื่อกล่าวออกมาต้องปฏิบัติตาม

ออสติน Austin (1962) อ้างถึงใน สุจิตลักษณ์ ดีผดุง (2552 : 82) ได้เสนอเงื่อนไขที่เหมาะสม โดยเสนอว่าวัจนกรรมมีองค์ประกอบอยู่สองส่วน ได้แก่ ส่วนเนื้อความ (proposition content) และส่วนเจตนา การที่เสนอขึ้นมาเช่นนี้เพราะต้องการแสดงให้เห็นว่าเนื้อความและเจตนาไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ในบางวัจนกรรมอาจจะไม่มีเนื้อความก็ได้ นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขเหมาะสม (felicity condition) เงื่อนไขเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจำแนกหรือตัดสินประเภทของวัจนกรรมซึ่งประกอบด้วยเงื่อนไขสี่ข้อสำหรับอธิบายภาวะที่เหมาะสมของการสื่อวัจนกรรมนั้นๆ ดังต่อไปนี้ 1) เงื่อนไขขั้นเตรียมการ (preparatory condition) กล่าวถึงบุคคลและสถานการณ์ที่ถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งต้องมีขั้นตอนกระบวนการและมีผลลัพธ์ตามประเพณีที่ถือปฏิบัติตามกันมา 2) เงื่อนไข การปฏิบัติการ (executive condition) กล่าวถึงการปฏิบัติตามขั้นตอนกระบวนการต่างๆ ต้องถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน 3) เงื่อนไขความซื่อสัตย์ (sincerity condition) กล่าวถึงบุคคลจำเป็นต้องมีความคิด ความรู้สึก และเจตนา หรือความตั้งใจที่เหมาะสม บุคคลในที่นี้หมายถึงทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร 4) เงื่อนไขการดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ (fulfillment condition) กล่าวถึงเมื่อพฤติกรรมนั้นมีผลที่แน่นอนเหมาะสม บุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ Searle (1975) อ้างถึงใน กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ (2551 : 103 - 105) แบ่งการกระทำออกเป็น 5 ประเภทตามลักษณะของถ้อยคำดังต่อไปนี้ 1) การกล่าวความจริง (representative) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดทำให้ตนเองถูกผูกมัดอยู่กับความเป็นจริง (truth) เช่น การกล่าวยืนยัน (asserting) การสรุป (concluding) การบรรยายหรือการพรรณนา (describing) การคาดการณ์ (anticipating) 2) การกล่าวชี้นำ (directive) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดพยายามกำหนดให้ผู้รับสารกระทำบางสิ่งบางอย่าง เช่น การสั่ง (ordering) การขอร้อง (requesting) การถาม (questioning) 3) การกล่าวผูกพัน (commissive) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดผูกมัดตนเองต่อการกระทำในอนาคต เช่น การสัญญา (promising) การข่มขู่ (threatening) การยื่นข้อเสนอหรือการเสนอตัว (offering)

Prince of Songkla University Pattani Campus

4) การกล่าวแสดงออก (expressive) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดกล่าวแสดงความรู้สึกหรือทัศนคติบางอย่างหรือบางเรื่อง เช่น การกล่าวขอบคุณ (thanking) การขอโทษหรือการขออภัย (apologizing) การต้อนรับ (welcoming) การกล่าวแสดงความยินดี (congratulating) 5) การกล่าวประกาศ (declaration) เป็นวัจนกรรมซึ่งผู้พูดกล่าวถ้อยคำที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง จัดเป็นการกระทำที่ผู้พูดต้องการให้ผู้อื่นได้รับรู้เช่น การขับออกจากศาสนาหรือสังคมของชุมชนหรือการคว่ำบาตร (excommunicating) การประกาศสงคราม (declaring war) การตั้งชื่อ (christening) การไล่ออกจากงาน (firing from employment) การคัดค้าน (objecting) การแต่งตั้ง (appointing) แม้ว่า Searle (1976) แบ่งวัจนกรรมออกเป็น 5 ประเภท แต่นักภาษาศาสตร์ท่านอื่นอาจจัดแบ่งวัจนกรรมแตกต่างกันไป อีกทั้งยังอาจใช้คำเรียกแตกต่างกันไปด้วย สำหรับการตำหนิเป็นวัจนกรรมการกล่าวแสดงออก เนื่องจากเป็นการกล่าวความรู้สึกของผู้พูดที่มีต่อผู้ฟัง การตำหนิจึงเป็นวัจนกรรมประเภทหนึ่ง

วัจนกรรมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ วัจนกรรมตรง (direct speech acts) และวัจนกรรมอ้อม (indirect speech acts) (Searle, 1975 อ้างถึงใน สุจริตลักษณ์ ดีผดุง, 2552 : 91) เนื่องจากวัจนกรรมเป็นการใช้ถ้อยคำที่ผู้พูดใช้เพื่อสื่อสารกับผู้รับสาร โดยแสดงให้ผู้รับสารได้รับรู้เกี่ยวกับเจตนาหรือความตั้งใจของผู้พูดรวมทั้งอาจแสดงให้ผู้รับสารได้รับรู้เนื้อหาของถ้อยคำด้วย ดังนั้นผู้พูดก็มักจะใช้รูปประโยค (sentence form) ที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ เช่น เมื่อผู้พูดต้องการขอร้องให้ผู้รับสารช่วยเหลือ ก็จะใช้รูปประโยคขอร้อง ได้แก่ “ส่งหนังสือเล่มแดงให้หน่อย” ถ้อยคำที่ผู้พูดกล่าวมาข้างต้น แสดงการขอร้อง และเลือกใช้รูปประโยคขอร้อง จึงเป็นการใช้รูปภาษาตรงกับเจตนาในการสื่อสาร กรณีนี้เรียกว่าวัจนกรรมตรง แต่ในภาษาไทยเมื่อผู้พูดต้องการแสดงการขอร้องก็สามารถเลือกใช้รูปประโยคคำถามได้ เช่น “ช่วยส่งหนังสือเล่มแดงให้หน่อยได้มั้ย” ถ้อยคำที่ผู้พูดกล่าวออกมาข้างต้นต้องการแสดงการขอร้อง แต่กล่าวออกมาในรูปประโยคคำถาม ตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นการใช้รูปภาษาที่ไม่ตรงกับเจตนาในการสื่อสาร กรณีนี้เรียกว่าวัจนกรรมอ้อม ข้อความข้างต้นหากผู้พูดและผู้ฟังอยู่ในสถานการณ์ที่เหมาะสม เช่น ทั้งสองคนกำลังดูหนังสืออยู่ในห้องสมุดและทั้งสองคนก็เป็นคนไทยที่พูดและเข้าใจภาษาไทย ผู้รับสารก็จะหยิบหนังสือเล่มแดงส่งให้ผู้พูดโดยไม่ต้องตอบคำถามใด ดังนั้น การพิจารณาว่าเป็นวัจนกรรมตรง

Prince of Songkla University Pattani Campus

หรือวัจนกรรมอ้อม สามารถพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ระหว่างรูปประโยคและหน้าที่ของประโยค กล่าวคือวัจนกรรมตรงจะมีรูปประโยคตรงตามหน้าที่ของประโยค แต่วัจนกรรมอ้อมจะมีรูปประโยคแตกต่างไปจากหน้าที่ของประโยค

การพิจารณาว่าถ้อยคำใดเป็นวัจนกรรมตรงหรือวัจนกรรมอ้อม ให้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและหน้าที่ของถ้อยคำ กล่าวคือ หากหน้าที่ของโครงสร้างตรงกับหน้าที่ของถ้อยคำก็จะจัดเป็นวัจนกรรมตรง หากโครงสร้างของถ้อยคำหน้าที่ไม่ตรงกับโครงสร้างของถ้อยคำก็จะจัดเป็นวัจนกรรมอ้อม เช่น ประโยค “It’s cold outside” ถ้อยคำนี้มีโครงสร้างเป็นประโยคบอกเล่า หากผู้กล่าวถ้อยคำนี้เพื่อต้องการแจ้งข้อมูลให้ผู้ฟังทราบว่าข้างนอกอากาศเย็น ถ้อยคำนี้ก็เป็นวัจนกรรมตรง หากผู้พูดกล่าวถ้อยคำนี้โดยมิได้ให้ข้อมูลแก่ผู้ฟัง แต่มีเจตนาเพื่อให้ผู้ฟังไปปิดประตูเพราะอากาศข้างนอกเย็น ถ้อยคำนี้ก็จัดเป็นวัจนกรรมอ้อม

รุ่งอรุณ ใจซื่อ (2549) พบว่า กลวิธีแสดงความไม่พอใจในภาษาไทยสามารถจำแนกได้สามลักษณะ คือ การแสดงความไม่พอใจแบบตรง การแสดงความไม่พอใจแบบอ้อม และกลวิธีเสริมแสดงความไม่พอใจ โดยอาศัยเกณฑ์เบื้องต้นในการจำแนกดังนี้ 1) การแสดงความไม่พอใจแบบตรง คือ ถ้อยคำนั้นมีการกล่าวถึงความรู้สึกที่ไม่พอใจของผู้พูดอย่างตรงไปตรงมา มีการประเมินค่าผู้ฟังหรือการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ของผู้ฟังในทางลบซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดความหงุดหงิดรำคาญหรือไม่พอใจผู้พูด 2) กลวิธีการแสดงความไม่พอใจแบบอ้อม คือ ถ้อยคำนั้นไม่มีเนื้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีเนื้อความที่แสดงการประเมินค่าผู้ฟัง หรือการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ของผู้ฟังในทางลบซึ่งสามารถทำให้ผู้ฟังสามารถตีความเจตนาได้มากกว่าหนึ่งเจตนา 3) กลวิธีเสริมแสดงความไม่พอใจ คือถ้อยคำที่กล่าวมานั้นไม่สามารถปรากฏเดี่ยวๆ ต้องปรากฏร่วมกับการแสดงความไม่พอใจแบบใดแบบหนึ่ง

ความหมายที่แท้จริงในการสื่อสารแปรไปตามบริบทได้ วัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับความหมายที่เกิดขึ้นในการสนทนา โดยไม่ได้ยึดติดกับความหมายประจำรูปของคำ และความหมายที่แท้จริงนั้นต้องอาศัยการตีความในบริบท การวิเคราะห์ใน

Prince of Songkla University Pattani Campus

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของ Searle (1975) เป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์ว่าถ้อยคำนั้นใดเป็นวัจนกรรมตรงหรือวัจนกรรมอ้อม ร่วมกับแนวคิดกลวิธีแสดงความไม่พอใจ (ตรง-อ้อม-เสริม) ของ รุ่งอรุณ ใจซื่อ (2549)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้ภาษา

ภาษาที่ใช้ในสังคมมีความหลากหลาย ถึงแม้ว่าจะเป็นภาษาเดียวกัน เช่น ภาษาไทยกรุงเทพฯ สามารถแบ่งออกเป็นภาษาไทยกรุงเทพฯ ของคนที่มีการศึกษาและของคนที่ไม่มีการศึกษา หรือภาษาไทยกรุงเทพฯ ของคนรุ่นใหม่และของคนรุ่นเก่า เป็นต้น ความหลากหลายของภาษาในหนึ่งภาษาเรียกว่า “การแปร” (vary) ในที่นี้หมายถึง เปลี่ยนหรือเบี่ยงไปจากปกติหรือมาตรฐาน การแปรสามารถเกิดขึ้นได้ทุกด้านของภาษา ได้แก่ เสียง อักษร คำศัพท์ วลี ประโยค เช่น การสะกดคำในภาษาอังกฤษ รูปเขียน colour และ color ต่างก็มีความหมายว่าสีเหมือนกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดการแปรมีอยู่หลายประการ ได้แก่ เพศ การศึกษา อายุ อาชีพ ชาติพันธุ์ (ปราณี กุลละวณิชย์ และคณะ, 2540 : 20) การศึกษาในครั้งนี้ได้นำปัจจัยเพศของผู้ตำหนิและผู้ถูกตำหนิและภาษาแม่ของผู้ตำหนิเข้ามาร่วมศึกษาด้วย

เพศ

เพศเป็นปัจจัยที่ทำให้คนมีสถานภาพทางสังคมต่างกัน การใช้ภาษาอาจแปรไปตามเพศของผู้พูด หมายความว่าในการสื่อสารอย่างเดียวกัน เพศชายอาจใช้ภาษาอย่างหนึ่งแต่เพศหญิงจะใช้ภาษาอีกอย่างหนึ่ง ความแตกต่างระหว่างภาษาของเพศชายกับภาษาเพศหญิงจะมีมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับภาษาที่ใช้ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมของคนที่พูดภาษานั้นด้วย (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2548 : 42 - 43) ประเด็นเรื่องเพศได้มีข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างภาษาของเพศชายและหญิง เช่น ในสังคมอเมริกันหากเด็กผู้หญิงพูดเหมือนเด็กผู้ชายก็จะถูกหัวเราะเยาะและไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้นเด็กผู้หญิงจะค่อยๆ เรียนรู้ที่จะพูดแบบผู้หญิงจนกระทั่งโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ด้วยเหตุนี้เอง ภาษาที่เพศหญิงใช้จึงเป็นภาษาที่แสดงเอกลักษณ์ของเพศหญิงได้เป็นอย่าง

Prince of Songkla University Pattani Campus

ชัดเจน คือ ไม่เอาจริงเอาจัง หยุมหยิม ลังเล และไม่หนักแน่น (Lakoff, 1973 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550 : 43) ในสังคมญี่ปุ่นได้กำหนดบทบาทของเพศหญิงและเพศชายไว้ชัดเจน และมีช่องว่างมาก บรรทัดฐานที่ยึดถือโดยทั่วไปในสังคมญี่ปุ่นคือ เพศหญิงต้องใช้ภาษาสุภาพเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพูดกับเพศชาย แต่ในทางตรงกันข้ามเพศชายสามารถใช้ภาษาที่ไม่สุภาพได้ ความแตกต่างของเพศในสังคมญี่ปุ่นนั้นอาจเป็นเรื่องของ การใช้ทำนองเสียง การใช้คำ และรูปประโยค แต่อย่างไรก็ตาม ภาษาของเพศชายและเพศหญิงอาจมีการใช้โดยเนื้อหาหรือกลวิธีที่ไม่แตกต่างกัน แต่ต่างกันตรงปริมาณความถี่และแนวโน้มในการใช้ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550 : 46)

การศึกษาทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ที่นำเพศมาเป็นปัจจัยในการศึกษา พบว่า การใช้ภาษาในการออกคำสั่งของผู้หญิงนิยมใช้คำถามไว้ส่วนท้าย (tag question) มากกว่าเพศชาย และยังพบว่าผู้หญิงมักจะใช้รูปแบบประโยคคำถามมากกว่าเพศชายด้วย (Lakoff, 1973 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550 : 45) นอกจากนี้ยังพบว่า นักศึกษาหญิงมักใช้ภาษาแสดงอารมณ์ พูดอ้อมและคลุมเครือมากกว่านักศึกษาชาย (Meave, 1996 อ้างถึงใน มณทิรา ตาเมือง และพิชญา เพ็งศรี, 2554 : 6) และโดยภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าภาษาของเพศหญิงมักแสดงออกเป็นวัจนกรรมอ้อม เป็นภาษาที่อ่อนหวาน สุภาพ เป็นทางการ ไม่หยาบคาย ไม่แข็งกระด้าง หลีกเลี่ยงการแสดงความขัดแย้ง และมักใช้วิธีการเสนอแนะ ส่วนเพศชายมักใช้วัจนกรรมตรง ภาษาตรงมากกว่าภาษาอ้อมและมักใช้ภาษาที่แสดงการออกคำสั่ง ในการศึกษาด้านกลวิธีการใช้ภาษาและรูปประโยค เช่นการกล่าวแย้งเพื่อปกปิดความจริงของวัยรุ่นพบว่าเพศหญิงจะมีกลวิธีการใช้ภาษาหลากหลายกว่าเพศชาย (ปวีณา วัชรสุวรรณ, 2547; นัทธฤทัย สีหเกรียงไกร, 2549) การศึกษาการตอบปฏิเสธของคนไทยพบว่าเพศชายมักใช้กลวิธีการให้เหตุผลหลากหลายกว่าเพศหญิง (สุภาสินี โพธิวิทย์, 2547) การศึกษาการใช้ภาษาในการอภิปรายของนักศึกษาเพื่อแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียนนั้นพบว่า เพศหญิงใช้ภาษาอ้อมเพื่อรักษาหน้า ใช้ประโยคขอร้องมากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายจะใช้คำที่ไม่สุภาพหรือคำสบถมากกว่าเพศหญิง (มณทิรา ตาเมือง และพิชญา เพ็งศรี, 2554) การศึกษาการใช้วัจนกรรมการทักทายต่อผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าของนักศึกษาพบว่าเพศชายจะทักทายผู้ฟัง เพศชายด้วยภาษาที่ไม่สุภาพแบบเป็นกันเอง แต่จะใช้ภาษาสุภาพแบบเป็นกันเองในการทักทายผู้ฟังเพศหญิง (อธิพงษ์

เพ็ชรเกิด, 2555) การศึกษาวัจนกรรมการตำหนิของนักศึกษาพบว่าเพศหญิงจะใช้กลวิธีที่มีความรุนแรงน้อยกว่าเพศชาย (ณิชาภา เครือเอม, 2552) และการศึกษากลวิธีใช้ภาษาแสดงความผิดหวังต่อผู้ฟังต่างสถานภาพพบความแตกต่างระหว่างภาษาของเพศหญิงและเพศชาย กล่าวคือ เพศชายมักใช้ภาษาแบบไม่คิดเล็กคิดน้อย เก็บอารมณ์ ส่วนเพศหญิง จะเน้นการแสดงความคิดเห็น หยุมหยิม (อรวี บุนนาค, 2550)

การศึกษาการใช้ภาษาที่สัมพันธ์กับปัจจัยเพศข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า เพศของผู้พูดส่งผลให้ภาษาของเพศชายและเพศหญิงแตกต่างกัน กล่าวโดยสรุปคือ เพศชายจะใช้ภาษาที่มีลักษณะตรงไปตรงมา ส่วนเพศหญิงจะพูดอ้อม สุภาพ รักษาหน้า และมีกลวิธีที่หลากหลายกว่าเพศชาย การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำปัจจัยเรื่องเพศเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการศึกษา เพราะผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาเรื่องการตำหนิในสังคมไทย หากเก็บข้อมูลจากครูซึ่งเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่านักเรียน น่าจะได้ผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาในอีกแง่มุมหนึ่งได้ และนอกจากปัจจัยเรื่องเพศของผู้พูดแล้ว ปัจจัยเรื่องเพศของผู้ฟังก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อภาษา ปราณี กุลละวณิชย์ และคณะ (2540 : 20) กล่าวว่า แบบแผนของการใช้ภาษาของเพศชายและเพศหญิงแตกต่างกันคือเพศหญิงจะใช้ภาษาที่สุภาพเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพูดกับเพศตรงข้าม จากการทบทวนเอกสาร ผู้วิจัยยังไม่พบการศึกษาใดที่นำเพศของผู้ฟังมาเป็นปัจจัยในการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้นำปัจจัยเรื่องเพศของผู้พูดและเพศของผู้ฟังเข้ามาเป็นตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

ภาษาแม่

ภาษาแม่เป็นปัจจัยหนึ่งที่สัมพันธ์กับการใช้ภาษา เพราะภาษาแม่สามารถบ่งบอกชาติพันธุ์ของแต่ละผู้คนได้เช่นเดียวกับวัฒนธรรมอื่นๆ ได้แก่ เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทยที่ใช้ภาษาไทยจะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่น ภาษาไทยสำเนียงจีน ภาษาไทยแบบมุสลิม ฯลฯ เป็นต้น (อมรา

ประสิทธ์รัฐสินธุ์ 2550 : 26) ภาษาเป็นวัฒนธรรมหนึ่งของคนในสังคม ดังนั้น วัจนกรรมที่ถ่ายทอดจากภาษาก็น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษานั้นๆ ทั้งนี้เพราะภาษาเป็นผลมาจากความเชื่อและการรับรู้หรือการมองโลกของคนในสังคมนั้น

ผลการศึกษาเรื่องการแปรของเสียง ร และเสียง ล ในภาษาไทยตามกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย จีน และมุสลิม ที่ใช้ภาษาแม่ต่างกัน ได้สะท้อนให้เห็นว่าชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อการออกเสียงดังกล่าว กล่าวคือ กลุ่มมุสลิมจะออกเสียง ร แบบกระดกลิ้น (รูปที่มีศักดิ์ศรี) ร้อยละ 60 ในขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยและจีนออกเสียงดังกล่าวเพียงร้อยละ 5 และ 10 ตามลำดับ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะกลุ่มชาติพันธุ์มลายู (พูดภาษามลายูเป็นภาษาแม่) ได้รับอิทธิพลมาจากภาษาอาราบิค ซึ่งเป็นภาษาศาสนาอิสลามนั่นเอง (รสสุคนธ์ แข็งแรง, 2540 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2548 : 69) นอกจากการแปรด้านเสียง (phonological variation) เรื่องของวัจนกรรมก็สามารถแปรตามวัฒนธรรมได้เช่นกัน กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ และธีรนุช โชคสุวณิช (2551 : 197) กล่าวว่า การแสดงวัจนกรรมด้วยถ้อยคำนั้นจะต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม เช่น การกล่าวขอบคุณ ในบางวัฒนธรรมอาจกำหนดว่าต้องมีการกล่าวขอบคุณเมื่อผู้อื่นทำสิ่งใดให้ถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ตาม แต่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง การกล่าวขอบคุณต้องทำเมื่อได้รับความช่วยเหลือในเรื่องที่สำคัญเท่านั้น

ผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างวัจนกรรมและวัฒนธรรม ได้แก่ การเปรียบเทียบความแตกต่างในการใช้ภาษาของชาวอเมริกันที่พูดภาษาสเปนและอังกฤษเป็นภาษาแม่ (Gaecia, 1989 อ้างถึงใน กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ และ ธีรนุช โชคสุวณิช, 2551 : 198 - 199) ในสถานการณ์ขอโทษที่ผู้พูดไม่สามารถเข้าร่วมงานเลี้ยงได้ ผลการศึกษาพบว่าทั้งสองกลุ่มใช้ 3 กลวิธีที่ไม่แตกต่างกัน คือ 1) การแสดงความเสียใจ + การให้เหตุผล (expression of regret + account) 2) การแสดงการถ่อมตัวและยอมรับผิด (self effacement) 3) การเสนอชดใช้ให้เป็นไปตามความปรารถนาของผู้ฟัง (redressing other hearer's want) ประเด็นที่น่าสนใจคือจำนวนความถี่อัตราการใช้ของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือกลวิธีที่สองและสามจะพบน้อยมากในกลุ่มคนเอมริกันที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองไม่ได้รู้สึกผิดต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงกล่าวเพียงการขอโทษและ

การให้เหตุผล การศึกษาผู้พูดภาษาอังกฤษในสก๊อตแลนด์ แสดงให้เห็นว่าภาษาอังกฤษมีการแปรไปตามกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกลุ่มหนึ่งพูดภาษา Gaelic เป็นภาษาแม่ และอีกกลุ่มหนึ่งพูดภาษาสก๊อต (ซึ่งถือว่าเป็นภาษาเดียวกับภาษาอังกฤษ) เป็นภาษาแม่ ทั้งสองกลุ่มใช้ภาษาที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนในเรื่องของการใช้รูปประโยค คือภาษาอังกฤษของกลุ่มแรกจะเรียกว่า West Highland English ส่วนภาษาของกลุ่มที่สองเรียกว่า Standart Scotts English นอกจากนี้ การศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของการแสดงความไม่พอใจระหว่างผู้พูดภาษาอังกฤษกับชาวอิสราเอลที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองพบว่าชาวอิสราเอลที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองจะใช้ถ้อยคำที่ยาวกว่า และมักใช้กลวิธีที่นุ่มนวลกว่าหรือคุกคามหน้าน้อยกว่าและจะใช้กลวิธีแสดงความไม่พอใจที่หลากหลายกว่าเจ้าของภาษา (Olshtain and Liora, 1993 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ ใจซื่อ, 2549 : 29) การศึกษาเรื่องความสุภาพของผู้พูดในภาษาชวาพบว่าทั้งเพศชายและเพศหญิงมักจะใช้การพูดที่สุภาพมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศหญิงเมื่ออยู่ที่ในครอบครัวที่ได้รับการพูดที่มีความสุภาพน้อย ส่วนเพศชายก็จะมักใช้การพูดที่สุภาพเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ (Nancy, 1998 : 535) การศึกษาการปฏิเสธการขอร้องของอาจารย์โดยนักศึกษาไทยและจีน พบว่า นักศึกษาทั้งสองกลุ่มต่างใช้ภาษาตรงมากกว่าภาษาอ้อม อย่างไรก็ตามมักมีการใช้ภาษาอ้อมร่วมด้วย เพื่อแสดงความสุภาพ (Zheng Wuyao, 2556) ผลการศึกษาวัฒนธรรมที่สะท้อนในการปฏิเสธอาจารย์ของศิษย์พบว่า คนจีนจะเน้นการให้เหตุผลที่ปฏิเสธและเสนอทางเลือกอื่น ในขณะที่คนอเมริกันจะปฏิเสธโดยตรงและจะแสดงเจตนาที่ชัดเจน (GuHiuijan, 2007) การศึกษาการขอร้องของผู้พูดภาษาจีนกลางและภาษาญี่ปุ่น พบว่าทั้งสองกลุ่มมีการใช้กลวิธีในการขอร้องที่คล้ายกันคือ มีการใช้คำอุทาน และมักใช้กลวิธีตรง (Wang Jing, 2012) การศึกษาวัจนกรรมการตำหนิของชาวฮิบรูพบว่าชาวฮิบรูมักจะใช้กลวิธีแบบนุ่มนวล สุภาพในการตำหนิผู้มีสถานภาพสูงกว่า และการศึกษาการตำหนิของผู้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่เปรียบเทียบกับชาวเดนมาร์กพบว่ากลุ่มที่พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่จะเลือกใช้กลวิธีลดระดับความรุนแรง (Anna Trobrogs, 1995 อ้างถึงใน ณิชาภา เครือเอม 2552) ปัจจัยเรื่องภาษาแม่ของผู้พูดเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจและน่าจะนำมาเป็นตัวแปรสำคัญในการศึกษา เพราะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมมีบุคคลต่างชาติพันธุ์ และมีการใช้ภาษาแม่ที่ต่างกัน การศึกษาครั้งนี้อาจจะพบการใช้ภาษาที่แตกต่างกันระหว่างผู้พูดภาษาไทยและมลายูเป็นภาษาแม่

การศึกษาการใช้ภาษาเพื่อการตำหนิในสังคมไทย

นุชนารถ เพ็งสุริยา (2549) ศึกษาการใช้ภาษาในการแสดงการตำหนิของคนไทยโดยมีวัตถุประสงค์สองประการคือ 1) ศึกษารูปแบบและกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงการตำหนิของคนไทย 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงการตำหนิของคนไทยกับระดับค่าความรุนแรงของความผิด โดยรวบรวมการตำหนิที่ปรากฏในนวนิยายไทยจำนวนสี่เรื่อง จากนั้นนำสถานการณ์และถ้อยคำที่แสดงการตำหนิในนวนิยายมาเป็นแนวทางในการจัดทำแบบสอบถามจำนวน 60 ชุด ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไปและมีอายุระหว่าง 20-60 ปี

ผลการศึกษาพบว่ารูปประโยคที่คนไทยนิยมใช้มากที่สุด ได้แก่ ประโยคบอกเล่า ประโยคคำถาม ประโยคคำสั่ง ประโยคปฏิเสธ และประโยคขอร้อง ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าคนไทยนิยมใช้วัจนกรรมอ้อมมากกว่าวัจนกรรมตรง ผลการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงการตำหนิพบว่ากลวิธีที่คนไทยนิยมใช้มากที่สุดได้แก่ การใช้ภาษาอ้อม การใช้ความสุภาพเชิงลบ การใช้ภาษาแบบตรงไปตรงมา และการใช้ความสุภาพเชิงบวก ตามลำดับ ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงการตำหนิกับระดับค่าความรุนแรงของความผิดพบว่าระดับค่าความรุนแรงของความผิดไม่มีผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการใช้ภาษาในการแสดงการตำหนิของคนไทย

ณิชาภา เครือเอม (2552) ศึกษาวัจนกรรมการตำหนิของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สี่ประการ คือ 1) ศึกษากลวิธีการแสดงวัจนกรรมการตำหนิและหาความถี่ของแต่ละกลวิธี 2) ศึกษากลวิธีแสดงวัจนกรรมการตำหนิในกลุ่มตัวอย่างตามสถานภาพของผู้พูดและผู้ฟัง 3) ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีแสดงวัจนกรรมการตำหนิในกลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิง 4) ศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีแสดงวัจนกรรมการตำหนิในกลุ่มตัวอย่างเพศชายและเพศหญิงตามสถานภาพของผู้พูดและผู้ฟัง โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนิสิตที่มีอายุ 20-25 ปี โดยใช้แบบทดสอบให้เติมบทสนทนาให้สมบูรณ์

Prince of Songkla University Pattani Campus

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาใช้วัจนกรรม 4 กลวิธี ได้แก่ 1) การไม่กล่าวตำหนิออกมาอย่างชัดเจนหรือบอกเป็นนัย 2) การแสดงออกถึงความรำคาญใจหรือไม่เห็นด้วย 3) การกล่าวหาผู้กระทำผิด และ4) การกล่าวตำหนิผู้กระทำผิด โดยกลวิธีที่พบมากที่สุดคือ กล่าวหาผู้กระทำผิด เมื่อผู้พูดมีสถานภาพสูงกว่าจะพบกลวิธีกล่าวตำหนิผู้ฟังมากที่สุด เพศหญิงจะเลือกใช้กลวิธีที่มีความรุนแรงน้อยกว่าเพศชาย และเมื่อผู้พูดและผู้ฟังมีสถานภาพเท่ากันและผู้พูดมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ฟัง กลวิธีกล่าวหาผู้ทำความผิดเป็นกลวิธีที่ถูกใช้มากที่สุดทั้งในเพศชายและเพศหญิง

การศึกษาวัจนกรรมเป็นการศึกษาความหมายในบริบทที่ผู้พูดส่งต่อไปยังผู้ฟัง ความหมายที่แท้จริงนั้นจะอยู่ในถ้อยคำที่ต้องอาศัยการตีความ การศึกษาเรื่องวัจนกรรมการตำหนิของครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของผู้วิจัยในครั้งนี้ได้มุ่งศึกษาถ้อยคำของครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่ใช้ในการพูดตำหนินักเรียนในสถานการณ์ต่างๆ โดยนำปัจจัยทางสังคมมาร่วมพิจารณาได้แก่ เพศของผู้พูดและผู้ฟัง และภาษาแม่ของผู้พูด เพื่อให้ได้ผลการศึกษาวัจนกรรมในประเด็นที่ครอบคลุมการใช้ภาษาในรูปแบบต่างๆ มากยิ่งขึ้น

Prince of Songkla University Pattani Campus